

بحثی پیرامون رابطه 'شهر و روستا'

در قرن بیست و یکم

نوشته: کیانوش کیانی هفت لنگ

جمعیت بازم فشار زیادتری وارد خواهد آورد و ساختن بنا عمودی تر و مرتفع تر می شوند لیکن نباید از نظر دور داشت که اشباع فیزیکی و روانی شهرها، منجر به تخلیه آنها گردیده و پراکندگی اجباری سکونتگاههای بسیار متراکم را امری مخوف می گرداند.

بی آنکه شکی نیست به گسترش روند شهرنشینی در قرن بیست و یکم در جهان داشته باشیم اما نباید تصور کرد که این روند گسترش در همه کشورهای یکسان و همانند خواهد بود. از سوی دیگر قابل پیش بینی است که گسترش وسایل ارتباط جمعی می تواند روستاهای جسمی و شهرهای عقلی بسیاری را ایجاد نموده و در نتیجه یک جهان شهر "اکیومناپلیس" عقلی و یک جهان روستای جسمی "آنتی اکیومناپلیس" را به وجود آورد. واقعیت امر این است که گرایش "روستازیستی" در کشورهای توسعه یافته رو به افزایش بوده و چنین می نماید که در کشورهای تحت توسعه نیز روستاها، همچنان به عنوان "سمبل" ارزش های زیستی در شرایط ایده آل باقی خواهند ماند. با این وصف در قرن بیست و یکم شهر همچنان نیازمند به روستا و روستا نیز محتاج به شهر خواهد بود. هرچند که تفکر "شهری" روستاها را بلعیده و سیاهی آنها را به شدت دچار تحول و دگرگونی خواهد نمود.

یادداشتها

- 1- سی. ا. دگسیادس (C. A. Doxiadis) ارتباط کوچکترین واحد سکونت "روستا" بزرگترین آنها "مگالوپلیس" را در یک سیستم جهانی، جهان شهر "اکیومناپلیس" می نامد. برای اطلاع بیشتر رنگ، دکتر حسین شکونی، جغرافیای اجتماعی شهرها، جهاد دانشگاهی تهران، تیرماه ۱۳۶۵، صفحه ۲۲۲.
- 2- Mentally Urbanized, but Physically rural Parts of the Country: PAHL, R.E (1965 b) Class Community in English Commuter Villages, Sociologia ruralis 5.P.5.

اغلب محققین شهر را یک مقوله اقتصادی می دانند که از دل روستا بیرون می آید، رشد می کند و به حیات خود ادامه می دهد. آنان نهایتاً هرگونه دگرگونی اقتصادی - اجتماعی، ساختاری و فضای در شهر را به پشتوانه عامل نیروی محرک آن "روستا" می دانند. اگر همین رابطه را در یک روند منطقی و معقول به شهرکها و شهرها، شهرهای کوچک و بزرگ، شهرهای بزرگ و مادرشهرها "متروپلیتن" ها و مادرشهرها با مگالوپلیس ها و مگالوپلیس ها با جهان شهر یا "اکیومناپلیس" ^۱ تعمیم مدلی فرضی زیر به دست می آید:

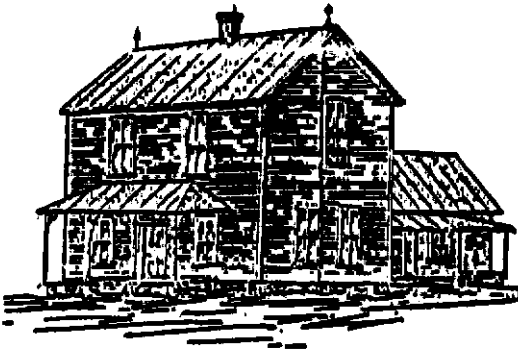
روستا → شهرک → شهر → مادرشهر → مگالوپلیس → اکیومناپلیس
در این سلسله مراتب هر یک از جوامع، با نزدیکترین جامعه به خود، در ارتباط اقتصادی - اجتماعی و تأثیر و تأثر متقابل می باشند. برای بررسی مدل فوق در ارتباط با نظریه سی. ا. دگسیادس می توان اشاره کرد که بعد از جنگ جهانی دوم در بسیاری از ممالک توسعه یافته، به مکن کشورهای در حال توسعه، شهروندان در جستجوی مسکن و تفریحات سالم به سمت روستاها حرکت کرده و با توسعه ارتباطات روستاییان نیز شدیداً "شهرگرا" شده و به طور روزافزونی مناطقی را که به قول R. E. Pahl "شهری شده از نظر فکری ولی نواحی روستایی از نظر جسمی" ^۲ می باشند را به وجود آورده اند.

اینک این سئوالات مطرح می شود که آیا به راستی "شهر در روستا" تجزیه خواهد گردید؟

آیا "روستا" توسط شهر مکیده می شود؟
آیا اهرمهای عمل کننده در کشورهای تحت توسعه که دایم در رانش روستاییان به سوی شهرها فعالند و شهرها را نیز آماده ویران کردن روستاها نموده اند، عاقبت راه انهدام روستا را نمی بینند؟
وضعیت کشورهای توسعه یافته، با توجه به عوامل شوق "تفریحات سالم" و جستجوی مسکن و خانه های "بیلاقی" تا چه حد پایدار و با ثبات است؟

در پاسخ به این سئوالات می توان اظهار داشت که هرچند در قرن بیست و یکم کره زمین بیشتر و متراکم تر مسکون خواهد گردید و

توضیحی درباره مقاله "روندنگ ملی مطالعات جغرافیای استقرارگاه روستایی" نوشته خانم دکتر فاطمه بهروز با پوزش از خوانندگان محترم به اطلاع می‌رساند که چون صفحه ۹ شماره ۱۶ مجله مربوط به مقاله فوق خوب چاپ نشده و کلمات و بدف راست صفحه خوانا نبوده است، این صفحه مجدداً چاپ می‌شود. به علاوه جملات "بررسی تاریخی - نقش" و "بررسی" تاریخی و فرم تندبسی" که در صفحه ۳۹ شماره ۱۷ به صورت تیر درآمده جز آخرین پاراگراف صفحه ۳۸ شماره ۱۷ بوده است. از منابع و تأخذ مقاله هم مقداری باقی مانده بود که به علت کمبود جا به چاپ نرسیده که ذیلاً ملاحظه خواهید فرمود.

شکل ۱- خانه‌ای از گونه "I" در لوئیزیانای آمریکا (نیلن ۱۹۳۶)

تئوراته جغرافیدان دیگر آمریکایی، مشارکت عمده خود را در راستای مطالعاتی جغرافیای استقرارگاه روستایی در دهه ۱۹۴۰ انجام داده است. تئوراته نظیر مایتنن، به طبقه‌بندی شکلی (فرم - توزیمی) استقرارگاه‌های روستایی اقدام می‌نماید. وی هاملت‌های (دهک‌های) آمریکایی را بر اساس شکل ظاهری آنها طبقه‌بندی نموده (شکل ۹) و آنها را از لحاظ شکل عمومی، موقع نسبی در شبکه ارتباطی حمل و نقل و نقش‌های اقتصادی واجتماعی‌اشان مورد بررسی قرار می‌دهد. به‌علاوه تغییرات "فرمی" و "نقشی" این هاملت‌ها را در طول زمان نیز مطالعه می‌نماید.

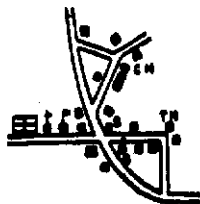
هاملت خطی

هاملت شعاعی

هاملت خیابانی

هاملت مربک

شکل ۹- نمونه‌هایی از طبقه‌بندی "فرم توزیمی" هاملت‌های آمریکایی (تئوراته ۱۹۴۳)

ادامه دارد.

مشارکت نداشته، ولیکن مدل "چشم‌انداز فرهنگی" وی در توجه فرم تندبسی استقرارگاه‌های روستایی و تغییرات آنها در طی زمان، بر روی تعدادی از تحقیقات جغرافیای استقرارگاه روستایی انجام شده بعدی، دارای منشاء اثر قابل توجهی بوده است.

بومن جغرافیدان آمریکایی برای بیان و معرفی "مطالعه علمی استقرارگاه‌ها" (۱۹۲۶)، روش‌های تحقیق الگویی را برای بررسی استقرارگاه‌های شهری و روستایی ارائه می‌نماید. روش تحقیق وی "ناحیه‌ای" بوده و مسائلی نظیر توسعه اقتصادی روستاها و عمران‌های ناحیه‌ای در جاهای تازه مسکونی شده را با توجه به خصوصیات اجتماعی و فرهنگی جوامع مختلف دنیا، مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. محتوای مطالعاتی بومن، بر روی شناسایی فرآیندهایی که در عمران و توسعه استقرارگاه‌های روستایی در مقطع زمانی اثر می‌گذارد، تمرکز یافته است. توجه در مورد فرآیندشناسی، سبب بومی روش‌های تحقیق جغرافیایی گردیده که می‌تواند کاربرد عملی مناسبی داشته باشد.

تحقیق بر روی شیوه‌های متداول خانه‌سازی شهری و روستایی در یک ناحیه جغرافیایی، به توسط نیلن جغرافیدان آمریکایی (۱۹۳۶) صورت گرفته که متأثر از روش بررسی "فرمی" جغرافیدانان آلمانی و فرانسوی می‌باشد. نیلن با توجه به سبک معماری ساختمان‌ها (فرم تندبسی) در ایالت لوئیزیانای آمریکا (شکل ۸)، انواع این خانه‌ها را طبقه‌بندی می‌نماید. مطالعه وی که شامل شناخت دقیق ویژگی‌های ناحیه‌ای (فرهنگی - طبیعی) می‌باشد در قالب دیدگاه "ناحیه‌ای" قرار دارد و همچنین به دلیل برخی از توجهات عمومی درباره اثرات انسان و فرهنگ او در ایجاد معماری خاص خانه‌ها از دیدگاه "انسان - محیطی" نیز استفاده می‌نماید. محتوای مطالعاتی وی بر روی شناخت "فرمی" (تندبسی)، خانه‌های روستایی تمرکز دارد که بخش کوچکی از بررسی‌های جغرافیای استقرارگاه روستایی را در بر می‌گیرد.

- Johnson, James H. 1958. "Studies of Irish Rural Settlement.", *The Geographical Review*. Vol. XLVIII, No. 4, 554-566.
- Jordan, Terry G. 1966. "On the Nature of Settlement Geography," *The Professional Geographer*, Vol. 18, No. 1, 26-28.
- Jordan, Terry G., and Rowntree, Lester. 1976. *The Human Mosaic: A Thematic Introduction to Cultural Geography*, New York: Harper and Row Publishers Inc.
- Kniffen, Fred B. 1936. "Louisiana House Types," *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. XXVI, No. 4, 179-193. 1965. "Folk Housing: Key to Diffusion", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 55, No. 4, 549-577.
- Kohn, Clyde F. 1954. "Settlement Geography", in *American Geography: Inventory and Prospect*, (Edited by James and Jones), 125-141.
- Lambton, Ann K.S. 1953. *Landlord and Peasant in Persia: A study of Land Tenure and Land Revenue Administration*, Oxford University Press.
- Lebaeu, R. 1969. *Les Grande Types de Structures Agraires dans Le Monde*, Paris: Masson et C.
- Lefevre, M.A. 1928. "Habital Rurale et Habitat Urbaine", *Bulletin De La Societe Royale De Geographie*, Vol. 52, 113-121. 1945. *Principes et Problemes de Geographie Humaine*, Bruxelles.
- Lewis, G.J. 1979. *Problem in Modern Geography: Rural Communities*, London: David and Charles Ltd.
- Mayhew, A. 1973. *Rural Settlement and Farming in Germany*, London: B.T. Batsford Ltd. GB.
- Meitzen, August. 1895. *Siedlung und Agrarwesen: der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slawen*, Bands 1 and 2, Berlin.
- Pattison, W.D. 1964. "The Four Traditions of Geography", *Journal of Geography*, Vol. 63, 211-216.
- Rickert, John E. 1967. "House Facades of the Northwestern United States: A Tool of Geographic Analysis", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 57, No. 2. 211-238.
- Roberts, Brian K. 1977. *Rural Settlement in Britain, Kent: Dowson and Sons Ltd. England*.
- Sauer Carl O. 1925. "The Morphology of Landscape", *University of California Publications in Geography*, Vol. 2, 19-53.
- Stone, Kirk H. 1962. "Swedish Fringes of Settlement", *Annals of the Association of the American Geographers*, Vol. 52, 373-393. 1965. "The Development of a Focus for the Geography of Settlement", *Economic Geography*, Vol. 41, 346-355.
- Taafe, Edward J. 1974. "The Spatial View in Context", *Annals of the Association of American Geographer*, Vol. 64, 1-16.
- Thirsk, J. 1967. *The Agrarian History of England and Wales IV, AD 1500-1640*, Cambridge, England.
- Trewartha, G.T. 1943. "The Unincorporated Hamlet: One Element of the American Settlement Fabric", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 33, 32-81. 1946. "Types of Rural Settlement in Colonial America", *The Geographical Review*, Vol. 36, 568-596.
- Vidal De La Blache P. 1921 (Edited by E. De Martonne and Translated by M.T. Bingham in 1926: *Principles of Human Geography*). *Principles de Geographie Humaine*, Paris: Armand Colin.